

ПРОБЛЕМА МІГРАЦІЇ З УКРАЇНСЬКИХ ЕТНІЧНИХ ЗЕМЕЛЬ ДО АРГЕНТИНИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

У статті проаналізовано стан наукової розробки у вітчизняній літературі питань, пов'язаних з процесами еміграції з етнічних українських земель до Аргентини. Розглядаються періоди історіографічних досліджень. Характеризується ступінь дослідженості проблеми у вітчизняній науці в різних періодах наукових пошуків.

Ключові слова: еміграція, Аргентина, міграційні хвилі, вітчизняна історіографія, українські етнічні землі.

В статье проанализировано состояние научной разработки в отечественной литературе вопросов, связанных с процессами эмиграции из украинских этнических земель в Аргентину. Рассматриваются периоды историографических исследований. Характеризуется уровень изученности проблемы в отечественной науке в различные периоды научных изысканий.

Ключевые слова: эмиграция, Аргентина, миграционные волны, отечественная историография, украинские этнические земли.

The article examines the state of development of the processes of emigration from the ethnic Ukrainian lands to Argentina in the domestic literature. The periods of the historical research are considered. The degree of research of problem during different periods is characterized.

Key words: emigration, Argentina, waves of migration, national historiography, the Ukrainian ethnic territory.

Проблема міграції з українських етнічних земель до Аргентини та формування в даній країні однієї з найчисельніших українських діаспор у світі (на сьогодні майже 300 тис. осіб.), на нашу думку, представляє значний інтерес для дослідника історії становлення українсько-аргентинських зв'язків. Українська діаспора в даній країні яскраво ілюструє долю всіх «хвиль» еміграції з українських етнічних земель. Згідно з історичними дослідженнями, процес її формування відбувався в чотири періоди: початок припадає на 90-ті роки XIX ст., другий період – між двома світовими війнами, третій – 40-50-ті рр. XX ст., четвертий – початок 1990-х рр. Точних даних щодо загальної чисельності етнічних українців, що емігрували до Аргентини під час першої та другої хвиль немає, оскільки вони прибували з документами, виданими в Австро-Угорщині (до 1918 р.), Росії, Польщі, Румунії, Чехословаччині. Аргентинські імміграційні служби реєстрували їх відповідно «австрійцями», «поляками», «росіянами». Тому чималу роль у вивченні даного питання відіграють перші популярні розвідки про еміграції до країн Америки, публікації в періодичній пресі і т.п.

Відмітимо, що історіографія проблеми міграції з українських етнічних земель до Аргентини не була предметом окремого дослідження, хоча наукові пошуки в цьому напрямку мали місце. Однією з перших стала стаття В. Маркуся, опублікована на

шпальтах «Українського історика» [23], також слід відмітити праці сучасних українських науковців С. Віднянського [4], Г. Докашенко [7], С. Качараби [12; 13; 14], Г. Чайки [35; 36]. Метою нашого дослідження є аналіз стану наукової розробки проблеми міграції з українських етнічних земель до Аргентинської Республіки у 1890-х – 1930-х рр. у вітчизняній історіографії.

Вивчення літератури дає можливість нам виділити чотири етапи в історіографічних дослідженнях зазначеної теми:

1) дореволюційний – кінець XIX ст. – 1917 р. – у цей період українські етнічні землі входили до складу двох імперій: Росії та Австро-Угорщини;

2) міжвоєнний – 1918-1939 рр. – на даному етапі більша частина українських земель входила до складу УСРР (з 1922 р. – СРСР), інші – до Польщі, Румунії, Чехословаччини. Праці науковців цього періоду відрізняються як суттєвими відмінностями у методологічних підходах, так і загальними оцінками міграційних процесів та їх впливу на суспільно-політичне життя;

3) біполярний – 1940-ві – початок 1990-х рр. – унаслідок геополітичних змін після Другої світової війни майже всі українські етнічні землі ввійшли до складу СРСР, а методологічні принципи та оцінки радянської науки стали панівними у вітчизняній історіографії;

4) сучасний – 1991 – до сьогодні – здобуття Україною незалежності мало наслідком руйнацію стереотипів радянської доби, що, зокрема, знайшло своє відображення в активізації наукових розвідок, пов'язаних з вивченням української еміграції.

На першому етапі феномен еміграції з українських етнічних земель не викликав спеціальних досліджень. Більшість праць були невеликими за обсягом та описовими за змістом. Певна кількість гостро публіцистичних статей належить перу видатних галичан, засновників Русько-української радикальної партії Михайла Павлика [25] та Івана Франка [33], в яких вони особливу увагу приділяють питанням соціокультурної адаптації вихідців з Галичини на нових місцях поселення, процесам інтеграції до нових культурних середовищ. Практичне значення мала брошура О. Олеськіва «О еміграції» (1895) [24], яка мала не тільки суто інформаційний характер, але й була спрямована на відвернення уваги потенційних мігрантів від країн Південної Америки (Аргентини та Бразилії) та скеровування її до Канади. На думку С. Качараби, західноукраїнська історіографія широко відобразила такі реалії, як динаміка еміграційного впливу, ступінь охоплення еміграцією окремих повітів, соціальний та освітній склад мігрантів, способи вербування та ін. [12, с. 107].

На початку ХХ століття побачили світ праці К. Андруховича [1], О. Кириленка [15], В. Корольова [16], які мали на меті радше зафіксувати новий стан українського знаходження, аніж практично впливати на процес переселення. Осторонь знаходиться дослідження видатного українського статистика й економіста К. Г. Воблого «Заатлантична еміграція, її причини та наслідки» [5], в якій автор подає відомості статистичного характеру, дає оцінку підставам, що спричинили еміграцію. Як висновок, зазначимо, що для сучасного історика праці, перераховані вище, мають не лише історіографічне, але й джерелознавче значення, оскільки їх автори відображали позицію різних соціальних верств щодо еміграції, нерідко самі виступали агентами компаній з вербування.

Зі зміною геополітичної ситуації у світі, пов'язаної з Першою світовою війною, розпадом Австро-Угорщини, революційними подіями в Росії та встановленням на більшій частині українських етнічних земель радянської влади, настає новий етап у дослідженні процесів української еміграції.

Історіографія української трудової еміграції до країн Південної Америки міжвоєнного періоду зосереджувала увагу, головним чином, на вивченні становища українців в окремих країнах та характеризувалася відсутністю узагальнюючих праць. Праця галицького місіонера С. Вапровича «Аргентина: українська еміграція в ній» [2] містить цінні матеріали, зібрані внаслідок особистих спостережень під час перебування в країні. Цікава інформація джерелознавчого та історіографічного характеру зустрічається на сторінках часопису «Український емігрант» [3; 8], а також в іншій пресі. Варто також згадати аматорську розвідку І. Ладжинського з Пряшівщини про еміграцію з Закарпаття [41], автор якої дав огляд життя і досягнень емігрантів з українського села. Робота написана без наукової

методи і з великою долею полемічності. У СРСР розробка історії української еміграції фактично знаходилася під забороною.

Швидкими темпами історія української еміграції в цілому і в Аргентині зокрема, стала розроблятися в СРСР з середини 50-х років, коли виникли більш сприятливі умови для розробки різних її аспектів. Після ХХ з'їзду КПРС з'явилася можливість описувати різні проблеми української еміграції, хоча класовий підхід до вивчення явищ, фактів і подій та їх оцінки зберігався. З початком видання «Українського історичного журналу» (1957), на його сторінках стали публікуватися статті з історії дореволюційної української еміграції. Навіть була відкрита спеціальна рубрика «Українці за кордоном», у якій друкувалися матеріали з історії еміграції та становища українців на чужині (напр., праці П. Кравчука, А. Шлепакова та ін.) [4, с. 166–167]. Була продовжена, розпочата ще в 1920-х роках, систематична обробка архівних матеріалів, у науковий обіг вперше стали вводитися досі ще не відомі широкому колу істориків, опубліковані і неопубліковані документи, українська емігрантська преса.

З другої половини 60-х років ХХ ст. у дослідженні даної проблеми спостерігається різкий спад, пов'язаний з посиленням ідеологічного диктату в усіх сферах наукового життя СРСР. Теми, присвячені національним проблемам, які не мають прямого відношення до партії, виявилися неперспективними. Не можна сказати, що вивчення історії дореволюційної української еміграції зовсім зупинилося. Вона знаходила фрагментарне відображення в загальних роботах про еміграцію, в довідникових виданнях, у матеріалах деяких конференцій, але темп і глибина дослідження були значно слабшими.

Характерною рисою цього періоду є те, що окремі аспекти проблеми знайшли відображення, хоч і недостатнє, в узагальнюючих працях з історії України. Серед них були статті, вміщені в українських енциклопедичних виданнях, написані провідним ученим-міжнародником, фахівцем у галузі заокеанської міграції українців Арнольдом Шлепаковим [39; 40]. Деякі аспекти відображені в фундаментальному виданні «Історія Української РСР» в 8-ми томах. Порівняно з попереднім періодом, коли в узагальнених працях про емігрантів узагалі не згадувалось, був зроблений крок уперед, однак явно недостатній. Наприклад, у восьмитомному виданні «Історії Української РСР» українській еміграції за океан у кінці ХІХ ст. відведено лише 26 рядків, які склалися із загальних розділів і деяких суперечливих даних стосовно чисельності українських емігрантів [11]. І це тоді, коли була достатня кількість спеціальних публікацій з даної проблеми. У короткому нарисі «Історії Української РСР» проблеми української еміграції взагалі не згадувалися.

Українська радянська історіографія розглядала еміграцію взагалі та із Західної України зокрема, як прояв класової боротьби селянських і робітничих мас. Відповідно дослідники, котрі вивчали це питання, заздалегідь були приречені змальовувати життя емігрантів у країнах імміграції, зокрема Аргентині, у світлі переваг соціалістичного способу

життя над капіталістичним. З позицій такого стереотипу впродовж 1945-1990 рр. були написані тільки поодинокі дослідження, присвячені еміграції українців до США і Канади та країн Південної Америки, в тому числі монографія А. А. Стрелко [27]. Попри догматизм ідеологічних оцінок окремих сторін еміграційних рухів, робота вченого збагатила українську історіографію значним фактичним матеріалом з історії еміграції, заклавши, таким чином, основу для майбутніх досліджень.

Отже, радянська історіографія, використовуючи різноманітний джерельний матеріал та спираючись на досягнення своїх попередників, заклала основи для подальших наукових пошуків у галузі досліджень української еміграції. Проте притаманний публікаціям радянської доби ідеологічний догматизм, класовий підхід та ін. позбавив їх авторів можливостей дати об'єктивну і цільну картину першої та другої хвиль української еміграції. Оцінка внеску радянських істориків, на нашу думку, потребує наукового переосмислення.

Зі зміною суспільно-політичної ситуації в СРСР з середини 80-х років ХХ століття з'являються нові можливості для вивчення еміграційної проблематики. Послаблення ідеологічної цензури, відкритий доступ до раніше закритих джерел створювало сприятливі умови для подальшого вивчення проблеми української еміграції. Здобуття Україною незалежності відкриває новий етап у дослідженні процесів української еміграції. Ми виділяємо два підетапи в розвитку досліджень у даній галузі історичної науки: 1990-ті та 2000-ні рр.

На першому з них відбувалося накопичення фактичного матеріалу, переосмислення методологічних підходів радянської історіографії, залучення нових джерел з архівів української діаспори, переоцінка досягнень істориків діаспори, перші спроби синтезувати як фактичний матеріал, так і віднайти нові методологічні підходи. Побачили світ чимало довідково-інформаційних видань, що стосувалися закордонних українців, зокрема, довідник «зарубіжні українці» за редакцією С. Ю. Лазебника [18] та праця Ф. Д. Заставного «Українська діаспора. Розселення українців у зарубіжних країнах» [9], в якій наведено багато статистичних таблиць стосовно виїзду і розселення українців. У колективній монографії «Українці в зарубіжному світі» за редакцією вже згаданого А. М. Шлепакова [32] досліджуються проблеми історії формування, розвитку та сучасного становища українських спільнот у зарубіжному світі, аналізуються причини й обставини появи українських етнічних груп у зарубіжних країнах, зокрема в Аргентині (Є. Є. Камінський), соціально-економічні, політичні та культурні умови їхнього становлення. Узагальнюючим дослідженням про еміграцію із Західної України є праця В. Трошинського та А. Шевченка «Українці в світі» [28]. У ній чи не вперше в українській історіографії зроблено спробу розглянути історію української еміграції на всіх етапах, у тому числі в міжвоєнний період.

У Західній Україні науковці розпочали роботу з дослідження еміграційних процесів з окремих регіонів: Галичини та Буковини – Степан Качараба

[12], Волині – Анатолій Шваб [37]. Заслужують на увагу видання навчальних посібників з історії української еміграції та діаспори тернопільських істориків за загальною редакцією Богдана Лановика [10; 19; 20; 21]. Всі вони, серед іншого, містять і дані про українську діаспору в Аргентині. Також важливою віхою у дослідженні української еміграції та діаспори є проведення різних наукових форумів, фахових міжнародних конференцій, активну участь в організації яких беруть історики діаспори, зокрема, Українське історичне товариство (УІТ) [Див., напр.: 29; 30].

У 1997 році видавництво «Мистецтво» видало яскравий фотоальбом «Українці в Аргентині» [31], який розповідає про життя та діяльність українців на далекому континенті. У ньому розкрито причини еміграції, умови життя й праці українських емігрантів, їх статус, особливості розселення. Особливе місце займає суспільно-політичне життя першопоселенців, розкрито шляхи спілкування з рідним краєм, показано прогресивний рух в українському середовищі.

Останнє десятиліття – 2000-ні роки – характеризується новими тенденціями в розвитку сучасної вітчизняної історіографії. Нагромадження нового фактичного матеріалу вже переростає у нову якість досліджень. Значну роль у цьому контексті відіграє видання документів і матеріалів з історії української еміграції, здійснене В. Лозуцьким [22]. Широко використовуються досягнення історичної компаративістики в якості методів наукового дослідження. За цей час було захищено докторська (С. П. Качараба) та декілька кандидатських дисертацій (Л. В. Дибчук, Г. В. Чайка та ін.) [Див., напр.: 6; 35].

Започатковано вивчення еміграційних періодичних видань. Зокрема, сьогодні дослідженням української преси в Аргентині та Бразилії активно займається Науково-дослідний центр періодики Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України в рамках підготовки національної бібліографії української періодики. Любов Кужель аналізує видавничу діяльність українських емігрантів у Бразилії та Аргентині у 20-30-ті рр. ХХ ст., зокрема, видання українських календарів та їх просвітницьку місію. Праці львівської дослідниці є вагомим внеском як у джерелознавство, так і у вивчення процесів еміграції з українських етнічних земель до країн Південної Америки [17]. Триває плідна праця львівського науковця С. Качараби [13] та волинського історика А. Шваба [38], які звернули увагу на розвиток міграції із західноукраїнських земель у міжвоєнний період. У рамках молода чернівецька дослідниця Галина Чайка проаналізувала особливості міграції до Аргентини населення Буковини [34]. Л. В. Дибчук з'ясовує внесок української діаспори Канади та країн Латинської Америки в розвиток економіки і культури незалежної України упродовж 1991-2005 років [6].

Відомий науковець Оксана Сапеляк у своїй книзі «Українська спільнота в Аргентині. Історико-етнологічний аспект» [26] на широкому порівняльному матеріалі дала відповідь на дуже багато питань,

зокрема про самозбереження української діаспори та її асиміляцію й інтеграцію в суспільства Південної Америки. У науковій роботі на значному джерельному і фактологічному матеріалі досліджується етнічна група українського походження в Аргентині. Простежуються етапи та виявляються форми, яких набув процес культурної адаптації українських емігрант у кінці ХІХ – початку ХХ ст. На конкретних прикладах показано першорядну роль Української

Греко-Католицької Церкви в збереженні самоідентичності українців в Аргентині.

Підсумовуючи, зазначимо, що питання української діаспори в країнах Південної Америки, в тому числі й в Аргентині, підлягають цілісному та об'єктивному вивченню лише в останні роки, а відтак проблема міграції з етнічних українських земель до Аргентини потребує ґрунтовного та узагальнюючого опрацювання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович К. З життя русинів в Америці / К. О. Андрухович. – Коломия, 1904. – 60 с.
2. Вапрович С. Аргентина: українська еміграція в ній / С. О. Вапрович. – Львів, 1935. – 33 с. – (Бібліотека Української католицької організації).
3. Вісти з Аргентини: Бюро опіки над українськими емігрантами. Статистика українців в Аргентині // Український емігрант. – 1932. – 15 груд. – Чис. 23.
4. Віднянський С. В. Рецепції всесвітньої історії на сторінках «Українського історичного журналу» / Степан Віднянський // Український історичний журнал. – 2007. – № 6. – С. 166-180.
5. Вобльї К. Г. Заатлантическа эмиграция, ее причины и следствия: (Опыт статистико-экономического исследования) / Константин Вобльї. – Варшава: Тип. Варшавского учеб. округа, 1904. – 195 с.
6. Дибчук Л. В. Внесок української діаспори Канади та країн Латинської Америки в розвиток економіки і культури незалежної України (1991-2005 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Л. В. Дибчук // Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2006. – 20 с.
7. Докашенко Г. П. Міжнародні зв'язки України в доробку сучасних вітчизняних істориків / Галина Докашенко // Український історичний журнал. – 2005. – № 5. – С. 166–174.
8. З українського життя в Аргентині // Український емігрант. – 1930. – 30 серп. – Чис. 16.
9. Заставний Ф. Д. Українська діаспора. Розселення українців у зарубіжних країнах / Федір Заставний. – Львів: Світ, 1991. – 119 с.
10. Зубалій О. Д. Історія української діаспори: Навч. посібник для студ. вузів / О. Д. Зубалій, Б. Д. Лановик, М. В. Траф'як. – К.: Інститут змісту і методів навчання, 1998. – 147 с.
11. Історія Української РСР: у 8-ми т., 10-ти кн. – К.: Наукова думка, 1978. – Т. 3. – 531 с.
12. Качараба С. П. Українська еміграція. Еміграційний рух зі Східної Галичини та Північної Буковини 1 1890-1914 рр. / Степан Качараба, Микола Рожик. – Львів: Б. в., 1995. – 124 с.
13. Качараба С. П. Еміграція з західної України, 1919–1939 / С. П. Качараба. – Л.: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2003. – 415 с.
14. Качараба С. П. Трудова еміграція з Західної України: історіографія проблеми / С. П. Качараба // Міжнародні зв'язки: наукові пошуки та знахідки. – Київ, 2004. – Вип. 13. – С. 328–337.
15. Кириленко О. Українці в Америці / О. Кириленко. – Відень: Вид. Союзу Визволення України, 1916. – 40 с.
16. Корольов В. Українці в Америці / В. Корольов. – К.: Просвіта, 1909. – 40 с.
17. Кужель Л. Українські календарі (1914-1939) в Аргентині і Бразилії як джерело інформації про західноукраїнську книгу / Любов Кужель // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника: збірник наукових праць. – Львів, 2008. – Вип. 1 (16). – С. 73–95.
18. Лазебник С. Ю. Зарубіжні українці: Довідник / С. Ю. Лазебник, Л. О. Лещенко, Ю. І. Макар. – К.: Україна, 1991. – 412 с.
19. Лановик Б. Д. Внесок української еміграції в розвиток національної та світової культури / Б. Лановик, М. Траф'як. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 410 с.
20. Лановик Б. Д. Історія української еміграції: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів освіти / Б. Д. Лановик, Р. Т. Гром'як, М. В. Траф'як, З. М. Матисякевич, Р. М. Матейко. – К.: Вища школа, 1997. – 520 с.
21. Лановик Б. Д. Українська еміграція: від минувшини до сьогодення: Навч. посібник для студ. вузів / Б. Д. Лановик, М. В. Траф'як, Р. М. Матейко, З. М. Матисякевич, З. Б. Лановик. – Тернопіль: «Чарівниця», 1999. – 511 с.
22. Лозуцький В. С. Українська політична еміграція 1919-1945: документи і матеріали / В. С. Лозуцький. – К.: Парламентське видавництво, 2008. – 925 с.
23. Маркус В. Огляд праць та проблеми дослідження історії української іміграції в Америці / В. Маркус // Український історик. – Нью-Йорк – Мюнхен, 1971. – № 1-2 (29–30). – Рік VIII. – С. 70–80.
24. Олеськів О. О еміграції / О. Олеськів. – Львів, 1895. – 70 с.
25. Павлик М. Русини в Америці / Михайло Павлик // Товариш. – Львів, 1888. – 14 червня.
26. Сапеляк О. А. Українська спільнота в Аргентині: історико-етнологічний аспект / Оксана Сапеляк / Інститут народознавства НАН України. – Л.: Червона Калина, 2008. – 286 с.
27. Стрелко А. А. Словянское население в странах Латинской Америки / Андрей Стрелко. – К.: Наукова думка, 1980. – 144 с.
28. Трошинський В. Українці в світі / В. Трошинський, А. Шевченко. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. – 352 с.
29. «Українська діаспора: проблеми дослідження». (22–23 травня 2006 р.). Матеріали другої міжнародної наукової конференції // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: історичні науки. – Вип. 9. – Острого: РВВ Нац. ун-ту «Острозька академія», 2007. – 500 с.
30. Українська еміграція. Історія та сучасність. Матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади // Упор. Ю.Сливка. – Львів: Каменяр, 1992. – 384 с.
31. Українці в Аргентині: Фотоальбом // упоряд. Н. Д. Прибегі. – К.: Мистецтво, 1997. – 128 с.
32. Українці в зарубіжному світі: Монографія // За ред. А. М. Шлепакова. – К.: Наукова думка, 1991. – 140 с.
33. Франко І. Про еміграційних рух / Іван Франко // збір. творів: в 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1985. – Т. 44. Кн. 2. – С. 341–342.
34. Чайка Г. В. До питання про еміграцію з Буковини в Аргентину / Галина Чайка // Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці: Рута, 2006. – Вип. 323–324. – С. 111–194.
35. Чайка Г. В. Еміграція з Буковини (60-ті рр. ХІХ – початок ХХ ст.): Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Галина Чайка // Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2008. – 309 с.
36. Чайка Г. В. Історіографія буковинської еміграції кінця ХІХ – початку ХХ ст. / Галина Чайка // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Історичні науки. – Кам'янець-Подільський: Оіом, 2006. – Т. 16. – С. 385–398.
37. Шваб А. Динаміка еміграційного руху з Волині в міжвоєнний період / Анатолій Шваб // Питання історії нового і новітнього часу: Збірник наукових статей. – Чернівці, 1995. – Вип. 4. – Ч. 1. – С. 75–83.

38. Шваб А. Соціальна структура міжвоєнної еміграції з Волині / Анатолій Шваб // Питання історії нового і новітнього часу : збірник наукових статей. – Чернівці, 2000. – Вип. 7. – С. 279–289.
39. Шлепаков А. М. Еміграція / Арнольд Шлепаков // Радянська енциклопедія історії України. – 1-ше вид. – К.: Українська енциклопедія, 1970. – Т. 2. – 584 с.
40. Шлепаков А. М. Українська трудова еміграція / Арнольд Шлепаков // Радянська енциклопедія історії України. – 1-ше вид. – К.: Українська енциклопедія, 1972. – Т. 4. – 576 с.
41. Ladizinsky I. Karpatorosy v Evropi i Ameriki: primir Kamjorka / I. Ladizinsky. – Cleveland: Svet, 1940. – 40 s.

Рецензенти: Колісніченко А. І. д.і.н., професор, завідувач кафедри політології Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Сінкевич Є.Г. к.і.н., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського державного університету імені Петра Могили

©О. В. Погромський, 2011

Стаття надійшла до редакції 26.03.2011 р.